

Personalitate marcantă a vieții științifice, culturale și politice românești, *Constantin Daicoviciu*, s-a bucurat în timpul vieții de o apreciere unanimă din partea înaltelor autorități de stat românești și din partea unor autorități de stat străine. I-au fost acordate înalte distincții românești: Ordinul Steaua Republicii Socialiste România cl. I, titlul de Erou al Muncii Socialiste și Medalia de aur Secera și Ciocanul, Ordinul Muncii cl. I, Ordinul Meritul Cultural cl. I, titlul de om de Știință Emerit și Profesor Emerit; sau străine: Ordinul Lenin din partea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Meritul Cultural al Republicii Federale Germania și altele¹.

De un prestigiu real s-au bucurat cercetările științifice întreprinse de Constantin Daicoviciu, timp de peste o jumătate de veac, din partea unor înalte foruri științifice românești și de peste hotare. Încă de tânăr, după terminarea studiilor sale la Universitatea din Cluj, asistentul și conferențiarul Constantin Daicoviciu a fost secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice, secția pentru Transilvania (1921—1940), fiind apoi și totodată și secretar, membru al colegiului de conducere și director al Institutului de Studii Clasice al Universității din Cluj. De la înființarea Institutului de Istorie din Cluj (1949), pînă în 1970, și apoi după reorganizarea sa în Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj, în cadrul Academiei de Științe Sociale și Politice, a fost directorul acestui institut. Paralel după organizare, a fost și vicepreședinte al acestui înalt for științific românesc. A fost unul din ctitorii iluștri ai Muzeului de Istorie al Transilvaniei din Cluj, reorganizat ca instituție de sine stătătoare în anul 1963, fiindu-i în această nouă structură primul director. Din anul 1970 a fost și președinte al Comisiei Arheologice a Academiei de Științe Sociale și Politice.

În anul 1932 Academia Română i-a încununat cu un premiu strădaniile cercetărilor arheologice întreprinse la *Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* timp de peste un deceniu (1924—1936). Aceeași, cea mai înaltă instituție de știință și cultură din țara noastră, acum în noua sa structură — Academia R.P.R. — l-a distins în 1950 cu premiul de stat pentru cercetările arheologice de la Piatra Roșie (împreună cu Oct. Floca) și pentru publicarea monografiei arheologice Piatra Roșie. Tot Academia R.P.R., azi Academia Republicii Socialiste România, consacîndu-i activitatea științifică din domeniul arheologiei l-a ales, în 1955, *membru titular*, iar din 1959 i-a încredințat președenția secției de istorie. A devenit unul dintre nemuritori. Este al treilea mare arheolog român de teren ales membru titular al Academiei Române, după *Gr. Tocilescu* și *V. Pârvan*. Desigur membru titular al Academiei Române a fost și *Al. Odobescu*, acesta era însă și mare scriitor, nu a făcut arheologie de

¹ *In memoriam Acad. C. Daicoviciu*, în „Banatica”, II, 1973, p. 457—461.

teren decît tangențial iar arheologia să nu se desprindă cu totul de istoria artei. Ne-a lăsat — este tot atît de adevărat — cunoscutul monument monografic *Tezaurul de la Pietroasa*, publicat în l. franceză, la Paris și care înfruntă timpul.

Savantul Constantin Daicoviciu a fost apreciat în același timp și de lumea învățaților de peste hotare, acordîndu-i-se titluri științifice de seamă: membru corespondent al Institutului Arheologic German din Berlin, membru al Societății de Studii Latine din Paris, membru corespondent al Academiei Austriece de Științe, membru în Comitetul Internațional al Istoricilor (C.I.S.H.), laureat al Premiului Internațional Herder (1968) și altele.

Stau mai ales mărturie asupra acestui prestigiu, asupra caldei prețuirii de care s-a bucurat din partea colegilor săi întru arheologie și istorie veche, din partea comunității arheologice românești și europene, cele două volume: *Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, editat sub egida Academiei R.S.R. de un comitet de inițiativă compus din: Acad. Em. Condurachi, Acad. D. Prodan, M. Macrea (redactor responsabil), Șt. Pascu (azi Acad. Șt. Pascu), M. Petrescu-Dimbovița și I. H. Crișan secretar², și *In memoriam Constantini Daicoviciu*, publicat de Editura Dacia din Cluj, ediția îngrijită de H. Daicoviciu³.

Sunt fapte limpede și îndeobște cunoscute și asupra cărora mulți dintre colegii, colaboratorii, discipolii, elevii săi ar putea aduce mărturii și mai proaspete, mai fin și detaliat nuanțate și poate mai frumos și drept subiective, mai însuflețite.

Modestul dar respectuosul nostru omagiu ce dorim să-l aducem marelui profesor, marelui și al nostru profesor, căruia i-am arătat unele din recunoașterile meritelor sale științifice, în mod direct și fără echivoc, așezate deci intenționat în fruntea acestor rînduri pentru a-i cinsti memoria, se referă însă la un aspect mai puțin discutat al importanței sale opere, a creației sale originale, a neobositului său travaliu ca om de știință.

Se știe că savantul care a fost Constantin Daicoviciu era în primul rînd un *specialist necontestat* în domeniul studiilor clasice — elevul strălucit al maestrului său, moldoveanul *impar* — Vasile Bogrea. Constantin Daicoviciu era un *latinist* de talie internațională, cunoștea și vorbea limba lui Cicero și Tacitus la fel ca limba sa maternă — neolatînă, româna. A fost de asemenea, un redevabil *epigrafist*. De ce atunci nu s-a mulțumit profesorul Constantin Daicoviciu numai cu această carieră universitară, cu cercetările în aceste domenii, și unde, e sigur, prin inteligență, munca și pregătirea sa ar fi avut un viitor la fel de strălucit? Răspunsul s-ar putea da prin aducerea în discuție a temperamentului său, prin nevoia ce o simțea de a ieși din cadrele totuși bine stabilite — de scrierile antice și inscripțiile antice — ale disciplinelor studiilor clasice și ale epigrafiei. Această explicație — printre altele — poate fi luată în considerare cu real folos și chiar cu șanse de izbîndă în explicarea, în formularea răspunsului la întrebarea

² *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, 576 p.

³ *In memoriam Constantini Daicoviciu*, Cluj, 1974, 446 p.

ridicată mai sus. În ce ne privește credem că ea nu poate fi singura explicație posibilă.

Constantin Daicoviciu s-a vrut un istoric, dar *nu orice istoric*, ci unul al *istoriei vechi a României*, un *istoric autentic*. Ne-o dovedește hotărîrea sa de a-și lua dificila sarcină de a efectua din 1924 — săpături în Capitala Daciei romane. Prima sa lucrare științifică, deschizătoare de noi orizonturi, publicată în *Dacia*, vol. I⁴, în 1924, încă în timpul vieții lui V. Pârvan, este un raport de săpături arheologice, dar un raport *sui generis* asupra săpăturilor de la *Ulpia Traiana*, adică un raport ce cuprinde în sine un program de lucru, redînd în el ce s-a făcut anterior el implica mai ales ce anume trebuie făcut în viitor. Apăruse problema clară a raportului dintre ceea ce se cunoștea și ceea ce ar trebui cunoscut. Era o hotărîre neechivocă și în deplină cunoștință de cauză. Își luase răspunderea mare de a deveni arheolog pe pămîntul Transilvaniei sale.

În momentul respectiv — deși foarte tînăr ca om de știință — Constantin Daicoviciu cunoștea, într-un fel, ce se poate obține de la *știrile scrise* despre Dacia, atît cele rămase din literatura istorică clasică, cît și cele epigrafice. Erau nu numai puține, primele, ci și subiective. Căci și scrierile antice păstrau — indiferent că ne place sau nu să admitem — în sine și cu sine *părerea*, datele *realului istoric*, prezentate prin prisma subiectului. Chiar celebra atitudine istoriografică tacitiană — *sine ira et studio* — nu este imaculată. Căci istoriografia critică contemporană ne spune că „Deși Tacitus afirmă că va scrie *sine ira et studio* (fără ură și părtinire), este în realitate un istoric foarte subiectiv⁴⁵, sau „cum se întîmplă însă adeseori, între principiul metodologic enunțat și aplicarea lui există o deosebire, uneori chiar o contradicție. Referindu-se la timpuri pe care le condamnă, Tacit trebuia, în mod necesar, să ajungă la o interpretare subiectivă a lor⁴⁶. Trebuie să adăugăm că nici mai moderna sa replică, să redăm istoria — așa cum a fost cu adevărat «Wie es eigentlich gewesen» a celui mai de seamă istoric a secolului XIX, «istoricul tip» cum îl numea N. Iorga, Leopold von Ranke, nu mai satisface pe deplin, fiind axată pe cercetarea unei părți a întregului istoric (faptul politic), e considerată *unilaterală*.

Îzvoarele epigrafice, inscripțiile private sau publice cu nevinovata și lapidara lor conciziune, înfățișau personaje, personalități sau numai oameni — și de aici și fapte, faptele lor — *cum au vrut să arate* sau (pentru cei care muriseră) *cum au vrut să-i arate*⁷. Sursele chiar ele, uneori nu numai *faptele istorice stabilite de istoric*, conțineau în sine

⁴ C. Daicoviciu, *Fouilles et recherches à Sarmizegetusa*, Ier Compterendu, în „Dacia”, I, 1924, p. 224—263.

⁵ L. Boia, *Mari istorici ai lumii*, București, 1978, p. 194.

⁶ V. Cristian, *Istoriografie generală*, București, 1979, p. 54.

⁷ I. Glodariu, *Din nou despre Ranisstorum*, în „Apulum”, XIX, 1981, p. 52. „Lăsînd la o parte ajustarea isprăvii lui Ti. Claudius Maximus — anume că l-ar fi prins pe Decebal, despre care nici defunctul și nici cei care i-au ridicat stela nu credeau că se va afla peste mai bine de optsprezece secole — inscripția menționează numele localității, *Ranisstorum*, unde i s-a dus lui Traian capul regelui dac, completînd în chip fericit reliefurile Columnei traiane și izvoarele literare”.

și cu sine devieri inițiale, antice. Desigur, *nu* multe, *nu* în manieră catastrofală, *nu*, dar conțineau.

De aici foamea de surse, de izvoare, de aici nevoia imperioasă de critică istorică, deci de strașnică acribie. *De aici nevoia de arheologie*. Constantin Daicoviciu începe să cerceteze, să caute surse sigure, *directe*, arheologice. Cercetează și critică, fără grabă, dar neabătut, categoric. Izvoarele deci puteau conține *devieri inițiale*, la care se adăugau *devierile secundare*, adăugate, cele din unele scrieri istoriografice.

Între 1924—1936, an de an, întreprinde săpături la Ulpia Traiana⁸. Paralel le completează, le vrea înmulțite, verificabile, trecute prin fața ochilor săi, judecate în nuditatea lor subpămînteană, fără nici un fel de adaos. În 1929, deci numai după cinci ani de la începerea celor de la Ulpia, sapă la castrul de la Micia⁹, iar după 1936, între 1937—1939 pe limesul de nord-vest al Daciei, la Porolissum¹⁰.

În 1939 se produce un salt. La fel ca înaintașul său V. Părvan, acum *romanistul* (nu numai latinistul) Constantin Daicoviciu se întoarce spre *înapoi*, mai exact spus, spre *înainte* de ce a fost Dacia romană, spre *Dacia preromană*¹¹. Din nou — pentru un capitol fundamental al istoriei Daciei — începe adunarea datelor, a izvoarelor, a surselor directe. După recunoașteri prealabile în Munții Orăștiei și pe valea Sebeșului, în 1939 inițiază săpăturile în cetatea dacică de la Căpîlna și cu trei ani mai târziu campaniile de săpături din *Munții Orăștiei*, reluate, în 1940 sub egida Academiei R.P.R. Sint rezultate remarcabile ce poartă numele de Piatra Roșie, Grădiștea de Munte, Blidaru, Costești, Rudele, Fețele Albe. Lor în special — dar nu în exclusivitate — le va dedica trei decenii din viață, din activitatea sa științifică.

Astfel a pornit Constantin Daicoviciu pe drumul său științific, în adunarea de date, de izvoare arheologice, cele directe, *nedeiate*, e drept de nu prea mare vibrație personală, ca cele scrise, dar adevărate (căci nimenea natural — sănătos fiind nu construiește pentru a vedea arheologii peste *n* ani cum a vrut să construiască, se construiește natural din *necesitate*!); orașe, cetăți, valuri, case, drumuri, anexe gospodărești, stine, morminte, sanctuare, toate date în legătură cu două etape fundamentale din trecutul istoric al Daciei:

1. civilizație și cultură dacă

2. civilizație și cultură romană și desigur corolarul lor — *sinteza* naturală, firească dintre ele, dintre cele două popoare care le-au creat, care s-au înfruntat și care s-au interferat (împăcat), *daco-romanitatea*, pentru care pleda, apăsă chiar cu marea sa realitate istorică — *poporul român* — cel mai numeros din centru-sud-estul Europei, cu limba sa *latină* și factura sa etnografică și folclorică daco-romană. De aici *continuitatea*.

⁸ C. Daicoviciu, *Sarmizegetusa (Ulpia Traiana) în lumina săpăturilor*, Cluj, 1938, 62 p.

⁹ *Idem*, *Micia I. Cercetări asupra castrului*, în „ACMIT”, 1930—1931, III, p. 3—43.

¹⁰ M. Macrea, *Date biografice în Om.CD*, București, 1960, p. XII.

¹¹ C. Daicoviciu, *Dacica*, Cluj, 1969, p. 138.

În 1940 publică studiul *Problema continuității în Dacia. Cîteva observații și precizări de ordin istorico-arheologic*¹² (apărut apoi și în *Revue de Transylvanie* în l. franceză), căruia îi urmează sinteza întregului *La Transylvanie dans l'antiquité* (1945) cu fireasca încheiere a întregului edificiu — formarea poporului român și a limbii sale românești, la care, e drept, ajunge după un efort îndelungat, cu etape și popasuri nu numai necesare ci și obligatorii, în *Istoria României*. Vol. I, București, 1960, p. 775—809 (în colaborare cu E. Petrovici și Gh. Ștefan). Pentru a se stabili prin mijloace specifice istoricului, arheologului, epigrafistului — a specialistului în istoria veche, de talie europeană —, cum devenise Constantin Daicoviciu — *fapte istorice*.

Faptele istorice ale antichității Daciei romane și preromane sau post-romane mai ales, aveau nevoie de date, de izvoare, de cît mai multe izvoare istorice pentru a se putea contura, pentru a deveni convingătoare. De aici săpăturile arheologice, ale sale sau ale colegilor și colaboratorilor săi — M. Macrea, Oct. Floca, M. Moga, I. Berciu¹³ și apoi a discipolilor și elevilor, a continuatorilor, tot mai numeroși și cu timpul și mai tineri — școala istorico-arheologică clujeană, școala de arheologie românească din Transilvania, ramură a școlii românești moderne de arheologie. De aici reorganizarea vechilor depozite (arhive) de vechi izvoare arheologice, de materiale arheologice, a muzeelor din Cluj, Turda, Alba-Iulia, Deva, Timișoara, chiar organizarea de noi muzee — Sarmizegetusa, de expoziții (unele de răsunet internațional)¹⁴. De aici sarcina grea, serioasă, responsabilă ce a lăsat-o continuatorilor operei sale — adunarea de date, surse, izvoare, materiale arheologice, mereu surse pentru secolele multe — sec. IV, sec. V, sec. VI, sec. VII, sec. VIII, sec. IX, sec. X, etc. ale mileniului I e.n. Totul deci pentru a aduna știri istorice directe, monumente imobile pe teren, monumente mobile în muzee, așa numitele materiale arheologice. Știri cît mai multe, știri, izvoare, cît mai multe izvoare, pentru a le confrunta cu cele scrise, antice, literare sau epigrafice, pentru ca prin ele să stabilim *fapte istorice* și de aici *adevărul* despre istoria Daciei în antichitate. Era o parte, cea mai însemnată, cea mai temeinică, cea care va înfrunta dintele necruțător al timpului (dent cuda temporum) — activitatea arheologică a profesorului Constantin Daicoviciu. De aici și rindurile noastre puse sub un titlu ce poate crea, prea în grabă, nedumeriri.

În încheierea rîndurilor noastre — omagiu respectuos adus unui mare savant român, specialist de talie europeană în istoria veche a României, unul din cei șase sau șapte — din cei mari — de pînă acum din istoria arheologiei românești — Al. Odobescu, Gr. Tocilescu, V. Pârvan, C. Daicoviciu, I. Nestor, R. Vulpe, D. Tudor și implicit a celei europene, universale, ne cerem îngăduința de a aduce în circuitul public un amănunt — argument în sensul celor de mai sus.

¹² *Idem*, *Problema continuității în Dacia. Cîteva observații și precizări de ordin istorico-arheologic*, în „AISC”, 1936—1940, III, p. 200—270.

¹³ *Idem*, *Cuvînt înainte*, în M. Macrea, Oct. Floca, N. Lupu, I. Berciu, *Țețări dacice din sudul Transilvaniei*, București, 1966, p. 5—7; cf. și N. Gostar, *Țețări dacice din Moldova*, București, 1969, p. 5.

¹⁴ *Römer in Rumänien*, Köln, 1969, 304 p. + 109 pl.

În anul 1970 intîmplarea a făcut să fiu însărcinat de Constantin Daicoviciu cu executarea unei săpături arheologice de control la Medieșul Aurit — Castel. Știri documentare, arhivalice, de primă mîină, din depozitele Vaticanului, interpretate de doi medievști de renume A. Tăutu și Fr. Pall, *scriau* despre *o cetate a românilor* din părțile Medieșului Sătmăruului în secolul al XI-lea. Cel mai interesat, cel mai dornic de *noi știri*, arheologice, care să le verifice pe primele, era *marele bătrîn*, profesorul și al meu, deci al nostru, Constantin Daicoviciu. Încerc o săpătură care nu i-a dispăcut. Căci Constantin Daicoviciu — savantul izvoarelor — a venit pînă în nord-vestul țării, pe toamnă tîrzie, la șantierul straniu și îndepărtat de la Medieșul Aurit. A văzut, a discutat cu noi, a tras singur, concluzii, ne-a cerut să continuăm, a continuat cu concentrată seriozitate să mediteze. Avem nevoie de *surse*, de *izvoare directe*.

După o masă luată sub magistratura sa de o veritabilă confraternitate universitară, de un farmec aparte, a ținut să viziteze și săpăturile de la „Șuculeu“ — cuptoarele din așezarea dacilor liberi din sec. II—IV e.n., din hotarul aceleiași localități.

Aici s-a petrecut, în strălucirea piezișă a razelor de toamnă o scenă, după opinia noastră, de neuitat. În perimetrul săpat al așezării porumbul a crescut mai viguros decît în restul lanului (din motive lesne de înțeles, era *humus* nou scos la suprafața solului). Văzîndu-l riguros, chiar monumentul în înfățișarea sa vegetală, marele savant s-a strecurat printre rînduri și prinzînd cu candoare în mîinile sale bătrîne un știulete supra-crescut de porumb ni s-a adresat cu bucurie: uite așa să crească tot, să nu mai avem unde să-l punem, ca la noi în Banat, să nu mai avem unde să-l adăpostim. Să aibă toată lumea, să fie belșug și bucurie — o mare, o nemaipomenită recoltă. Cu mîinile sale, în mîinile sale dorea parcă să cuprindă în această bucurie toată țara, tot neamul, toată oikumena.

De atunci, scena aceasta, pentru mine, se alătură imaginii marii sale personalități oricîteori prin gînduri sau bibliografii îmi ies în cale numele și faptele sale.

Venit să inspectez un șantier arheologic cu problemele sale, ni s-a înfățișat nu un arheolog, nu numai un savant, ci un om, plin de omenie, de profund și cald patriotism. Erau gînduri pentru prezentul, pentru trecutul, pentru viitorul patriei și poporului său, pe care-l iubea cu firească și sinceră dăruire.

Era nu numai un savant, era și un mare umanist.

CONSTANTIN DAICOVICIU — L'ARCHÉOLOGUE, LE PATRIOTE,
L'HUMANISTE

Résumé

L'auteur présente quelques aspects de l'activité du professeur Constantin Daicoviciu, profond connaisseur de la langue latine, épigraphiste et archéologue roumain transylvain. Par ses recherches archéologiques concernant la civilisation romaine (*Ulpia Traiana*, *Micia*, *Porolissum*) et *dace* (*Căpîlna*; Monts Orăștiei: *Cos-*

tești, Blidaru, Grădiștea de Munte, Piatra Roșie et d'autres), Constantin Daicoviciu suivit à amasser de nouvelles données, directes, archéologiques, concernant l'histoire de la Dacie en antiquité, de nouvelles sources comme fondement pour les faits historiques et pour vérifier, soutenir et compléter les nouvelles littéraires greco-romaines et les sources épigraphiques. Toutes ces sources constituèrent le fondement sur lequel il a édifié sa conception historico-archéologique concernant l'antiquité dace, romaine et roumaine, dans les époques préromaine, romaine et post-romaine de l'histoire de la Dacie Antique.